

Соколёнок

3/2018

май-июнь

Кард

КЪВЕ ВАЦРА САДРА АЯЛАР ПАТАЛІ АКЪАТЗАВАЙ ЖУРНАЛ

Гъалибвал зигъинга ва рикле!

Чи дидеяр

Вуч мусибат ама такур,
Тимил хъанач гудайбур зур.
Залан йикъар гатадай хур
Акуначни чи дидейриз?

Касбадени Масанбаде,
Камалдалди кудай вяде,
Чи тербия кърбур хиве
Бине тушни чи дидейриз?

Рубъсуз, аси тежез ерли,
Мягътелариз чпел гъейри,
Вафалувал авун сейли
Веси хъана чи дидейриз.

Шумуд девир, шумуд кГалам,
Чи дидейри чГугуна гъам,
Вегъез камар чириз улам,
Дурум гана чи дидейри.

У ДИДЕЯР

Жолиметова

Сад Аллагъди гайи уьмуьр
Я, гьелбетда, виридаз сир.
Тахьун патал ийир-тийир,
Чаз рум гана чи дидейри.

Куьрпедин сес – уьмуьрдин зенг,
ЭчЯгъай къеб, дуьнья я генг,
Уьмуьр патал тухудай женг
Къисмет хъана чи дидейриз.
Баладин къеб – сифте ужагъ,
Дидед гъилер – ви муг, къужах,
Бягъсинава къуна къуршах
Къаст тир мармар, чи дидеяр.

Саядакай кван хъайи югъ,
Пампур къилел къван хъайи югъ,
Агъузардин ван хъайи югъ
Акуначни чи дидейриз?

Эминал хер хъайи легъзе,
Саидан рикI кайи легъзе,
Зегъемлу рагъ къайи легъзе
Акуначни чи дидейриз?

Сулейман – чи халкъдин даях,
Мяфедаваз тухвай саягъ,
Вахтсуздаказ туьхвей чирагъ
Акуначни чи дидейриз?

Хаиндик кам – терсеба рехъ,
Игит касдал гъил фидай пехъ,
Ярагъвини амуькбай тек
Акуначни чи дидейриз?

Зегъер кIвахъдай ксар пехил,
Члахъ тирни вугудай гъил,
НикIедамаз къацар, техил
Фейи шаир, галамаз вил
Акуначни чи дидейриз?

Чи девирни регъятди туш,
Гагъ къаргъа, гагъ бахтунин къуш.
Вунни диде жеда, зи руш,
Биневал хуьх чи дидейрин.

Накъварикай авач чара,
Жуван дертни гъам хуьз чира.
Жемьятдикай жемир чара
Макъсад чира чи дидейрин.

ГъвечIи вилаят я хзан,
УькIуь-цуру, писни хъсан,
Гагъ мехъер я, гагъни игъсан –
Къилин тарсар чи дидейрин.

Гагъ рагъ жеда, гагъ къвада юргъ,
Гъатдач гъиле къизил балугъ,
Имтигъан гур атайла югъ,
Къвехъ къилих хъуй чи дидейрин.

Къе чи тIвар я «дидедин цуьк»,
Теменни я са хъуьтуьл туьк,
Пакани къил къадайвал тик
Жерге сих хъуй чи дидейрин.

Дидейрин шал кутаза кIвачик,
Йис туруна хъайила гъикI,
Нез чирайбур ягъидин рикI
Виждан къакъан чи дидеяр.

Михъи ашкъи – бахтлу куьлег,
Ам хвейи кас амуькдач тек.
Гъалал жервал дидедин нек,
Чир феи рехъ чи дидейрин.

Хкайбур дидейрин тIварар,
Къуьнерихъ гимишдин кварар,
Лезги рушар, лезги сусар...
Давам хъуй экв чи дидейрин.

П.К.Услара кI ватлай

лезги махар

И махар 1896-йисуз акъатай Пётр Карлович Усларан «Куьре чIал» ктабдай къачунвайбур я. Ам Къафкъаздин халкъарин чIалар чирунин рекъай зурба алим тир. П.К.Услар Дагъустандиз 1860-йисуз атанай. Ада ина 11 йисуз кIвалахна. Лезги чIал чирдайла, алимдин куьмекчи Мамрачрин хуьрай тир Къазанфар Зулфукъаров хъана. Къазанфар Етим Эминан рикI алай дуст тир. Къазанфара Усларахъ галаз 1867-йисалай 1871-йисалди кIвалахна. Адан къилди-къетIен куьмекдалди урус алимди лезги чIалан гегъенш грамматика, хрестоматиявагафаргантукIуьрна. Мамрачвиди алимдиз табасаран

чIал чирунин кардани гзаф куьмекар гана. Услара тукIуьрай алфавитдин бинедаллаз 1871-йисуз Къазанфар Зулфукъарова лезгинриз кIелиз-кхъиз чирдай ктаб – «Куьредин эвелимжиабжуз» акъудна. Агъадихъ гузвай махарикай къвед – «Деве, сикI, жанавурни сев» ва «СикIни жанавур», П.К.Усларан ктабда гъатдалди вилик, Къазанфаран ктабда чап авунай.

«Кард» журнал кIелзавайбуруз, са шакни алачиз, агъадихъ гузвай ругуд махни гзаф хуш жеда. И махар къенин эдебиятдиз хас кIалубда хтунва ва сад-къве гаф алай девирдин чIалав къадайвал тукIуьр хъувунва.

СикIни гъуьлягъ

Са сикIни гъуьлягъ сад садав стхаяр хъана ацукъна. Садра ибур къведни сефердиз фидайвал хъана. И къве стхани физвайла, ибур са вацIал гьалтна. СикI вацIуз гъахъна, гъуьлягъ къулухъ хъана акъвазна. СикIре лагъана:

– Я стха, вун къвен куьздач?

Гъуьлягъди жаваб гана:

– Зун гьикI къвен, зун гъахънамазди, вацIу тухуда.

– АкI ятIа, ша зи кIула акъах.

– ВацIуз гъахъайла, завай ви кIула акъвазиз жеч, – лагъана гъуьлягъди.

– Зун ви гардандал алчук жен, на зун вацIай акъуд.

– Хъуй, стха, – рази хъана сикI.

Гъуьлягъ сикIрен гардандал алчук хъана. Ибур вацIай экъечIайла,

гъуылягъ сикІрен гардандилай эвичІ тийиз акъвазна. СикІре лагъана:

– ЭвичІ тІун, стха.

– ЭвичІун вуч гаф я? – жаваб гана гъуылягъди. – Герек, за вун бамишна къена кІанда.

– Ма на зун рекъида къван, зи са пуд келима весият ава. За ваз лугъун, на зи аялриз хълагъ.

– Хъсан я, за лугъуда, – рази хъана гъуылягъ.

– Зи туыд бамиш хъанва, завай кІевиз лукІуыниз жезвач. На ви яб зи сивел эциг, за ваз лугъун.

Гъуылягъди вичин яб сикІрен сивел эцигнамаз, сикІрени идан кыл сарари къуна, жакъвана-жакъвана им чилел вегъена. Рекъизвай гъуылягъ инихъ-анихъ алчуд жезвай. СикІрени вичин пацалди им дуыз хъийиз лагъана:

– Я стха! Стха стхадив дуыз герек я, вун куыз дуыз акъваздач?

Асланны кесиб

Са кесиб са къуз тамуз физвайла, им зунжурдалди кутІуннавай асландал гьалтна. И асланди кесибдиз лагъана:

– Ваз минет хъуй, инсан, на заз са хъсанвал ая, и зунжурдин хак чилэй къуд.

И кесибдини идан минет къабулна, хак чилэй акъудна. Асландиз вич ахъай хъана акурла, ида инсандиз лагъана:

– За вун тІуына кІанда.

Инсанди лагъана:

– На зи хъсанвал куыз квадарда?

– Бес зун инал кутІунайди инсан тушни, тахъайтІа вуж я?

Ибур инал къал-макъалдиз акъатна, эхирни са касдин кылив дувандал акъваздайвал хъана. Дувандал акъвазиз физвайла, ибурал гьалтна са яц.

Ибур и яцран дувандал акъвазна, гъар сада вичин метлеб яцраз ферз авуна. Яцра лагъана:

– Инсанриз гъич инсаф авун герек туш. Я стха, де вун килиг, им инсафсузвал тушни? Са еке какур кIарас чи гардандал эцигна, гатаз-гатаз, гужуналди чав чилер къазуниз тада. Таб ятIа, килиг, стха, – ида вичин къвалараллай хирер асландиз къалурна.

Асландиз инсан нез кIанзавайла, ида минет авуна: бес са касдин къилив мад фин чун, эгер адани икI лагайтIа, ахпа ихтияр види я. Асланни рази хъана ибур физвайла,

ибурал гъалтна са лам. И ламраз ибуру чпин метлеб ферз авунмаз, ламра лагъана:

– Инсанриз гъич инсаф авун герек туш. Я чан стхаяр, квез аквазвани, зун са гъвечIи гъайван я. Ибуру зи винел парни эцигайла, адал чебни акъахна гъалда, гужуналди за зи кIвачер чилелай югъурда. Неъ им, идаз инсаф ийимир.

Асландиз инсан нез кIан хъайила,

инсан идан кIвачерик ярх хъана, ида гзаф минет авуна:

– Са касдал мад чун дувандал акъвазин, ахпа гъар вуч ваз кIан хъайитIани, ихтияр види я.

Аслан рази хъана; ибур физвайла, ибуруз акуна са сикI. Ибуру и сикIрез эверна лагъана:

– Ваз минет хъуй, стха, чи арада гъуъжет ава, чун ви къилив дувандал акъваздайвал ая.

СикІни атана яргъал хъиз акъвазна. Асланди вичин метлеб кылелай кІвачелди и сикІрез ферз авурла, сикІре лагъана:

– Тапарарзава на, гъарамзада, гъич мумкин туш хъи, зунжурди асландиз таб гун.

СикІре инсандивай жузуна:

– И асланди лугъудайвал дугъри яни?

– Дугъри я.

СикІре идазни лагъана:

– Нани тапарарзава, гъарамзада. Заз чизвай, куъне зун зи къуллугъдикай магърумна тадайди. Зунжин пачагъдин рушан паталай илчивилиз физвайди тир.

Ибуру къведани къин къуна, бес, валлагъ, чна лагъайди дугъри я. СикІре асландиз лагъана:

– Эгер гъакІ ятІа, садра заз акваз-акваз и инсанди ви хак чилиз ягърай, ахпа ам вавай акъудиз тахъайтІа, вун дугъри я.

Инсанди асландин зунжурдихъ галай хак гзаф кІевиз чилиз яна. СикІре лагъана:

– Гила гуж ая, акван вавай акъудиз жедатІа.

Асланди гзаф гуж авуна, идавай хак акъудиз хъанач. СикІре адаз жаваб гана:

– Я ахмакъ инсан, къедалай къулухъди мад на жува кутІун тавурди ахъаймир.

Асланди ибуруз гзаф кинер къуна, за квек кядач лагъана. СикІре адаз жаваб гана:

– Вун пис аслан я, ви къинехъ ягъаз жеч.

СикІни инсан гъарма санихъди фена, аслан инал мягътел хъана амукъна.

Девени, сикіни, жанавурни сев

Са деве авай къван. Къарикай са къуз и деве кьил хуъз физвайла, идал гьалтна са сикІ. И сикІре идаз лагъана:

- Я деве, вун гьиниз физва?
- Зун калуз кьил хуъз физва.
- Зунни ваз юлдаш хъуй.
- Хъуй, стха.

И сикІни деведин кІула акъахна, ибур физвайла, ибурал гьалтна са жанавур. И жанавурди ибуруз лагъана:

- Куьн гьиниз физва?
- Чун калуз кьил хуъз физва.
- Зунни квез юлдаш хъуй.
- Хъуй стха.

И жанавурни деведал акъахна, ибур физвайла, ибурал гьалтна са сев. И севре ибуруз лагъана:

- Куьн гьиниз физва?
- Чун калуз кьил хуъз физва.
- Зунни квез юлдаш хъуй.
- Хъуй, стха.

И севни деведал акъахна, ибур фена.

Кала са хелвет дерада ибур чпиз са къурух къуна ацукъна.

Са вахтунда сикІре жанавурдизни севрез лагъана:

- Ша чна и деве тукІван.
- Вагъ, вун дели яни, вуча? – лагъана ибуру. – Чавай акъван еке деве тукІваз жедани?
- Куьн заз юлдаш хъайитІа, адан къайгъу за ийида.
- Чун ваз юлдаш я, – лагъана ибуру.

Са йифиз ибур вири ацукънавайла, сикІре деведиз лагъана:

– Я стха деве, къе-пака къуьд жедайвал я. Ваз хъуьтІуьз недай я алафар авач, я мух авач. Вункилигиз акъвазналди жедач, на гила амаз жуван къайгъу авуртІа хъсан я. Заз фекъийривай ван хъана хъи, цІинин къуьд гзаф кІеви жеда лугъуз.

– Валлагъ, стха, зунни мягътел я, – лагъана деведи. – Зазни чидач, гъикІ ийидатІа.

– За са кар фикир авунва, чидач гила, на вуч лугъудатІа.

– Лагъ кван, на вуч фикир авунватІа.

– Чна вун цІийи мухахъ тукІван. Гъам вун цІинин хъуьтІуьн азиятдикайни хкатда, гъам ваз къвери хъуьтІуьз недай мухни жеда.

– Валлагъ, хъсан фикир я, стха, – лагъана деведи.

Пака юкъуз деве ярхар хъана къатхъана. Ибуруни им тукІуна, алажна, якІар кукІварна куьтягъайла, жанавурди сикІрезни севрез лагъана:

– Куьне фена деведин ратар, руфунар, лекъер, тухулар чуьхвена хкваш.

Ибуру булахдал фена и затІар чуьхуьзвайла, сикІре лагъана:

– Я къей стха сев, ша чна ибурукай са тІимил нен.

– Ибур жанавурди гъисабнава. Ибурукай кими хъайила, чна жанавурдиз вуч жаваб гуда?

– Жанавурди вавай жузурла, вун заз килиг, адаз жаваб за гуда.

– АкІ ятІа, хъуй, стха.

Ибуруни рикІни са тІимил ратар тІуьна.

Ибур хтайла жанавур килигайтІа, рикІ амач.

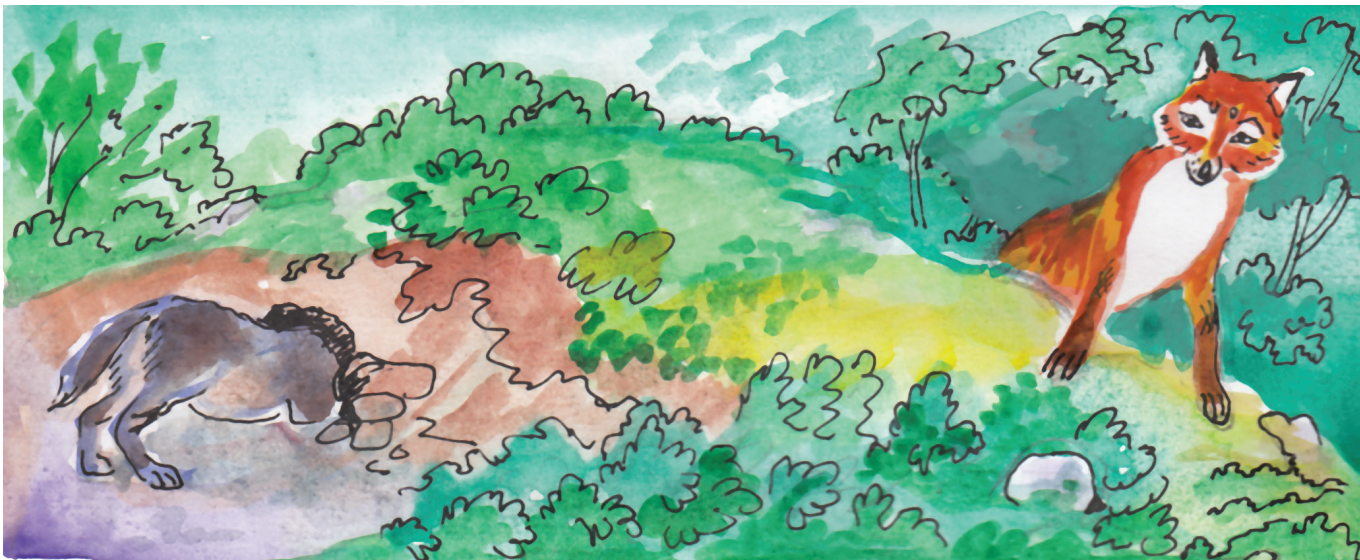
– Инавай рикІ гъинва?

– РикІ авайтІа, ада вич тукІваз тадайни? – лагъана сикІре.

Жанавурди ратар гъисабайтІа, ратарикайни кими хъанва.

– Инавай ратар гъинва?

Сев элкъвена сикІрез килигна.

– Туьн вичи авурла, заз килигзава гъа! – лагъана сикІре.

Ида икІ лагъайла, жанавур севрел тепилмиш хъана, сев катна. Ибур сад садахъ галтугна фенмаз, сикІре иналлай якІар вири вичин тІеквендиз чІугуна.

Са вахтунда жанавур хтана килигайтІа, чпи тукІур деведин якІар амач.

– Яда сикІ, инавай якІар гъинва?

– Вуч якІар?

– Я кьей хва, чна инал деве тукІуначирни?

– Деве вучтинди я, вун ахварай лубкІуьнзавани, вуча?

Жанавурди хъел атана сикІрехъ галтугайла, сикІ катна вичин

тІеквендиз хъфена. Жанавурни идан гуьгъуьналлаз тІеквендиз гъахънамаз, ам ина акІана. Ида гзаф алчудунар-калчудунар авуна, мад идавай инай экъечІиз хъанач. СикІрез экъечІдай маса рехъ авай кван. Имни и рекъяй экъечІна, атана кьулухъай жанавур нез башламишна. Жанавурди лагъана:

– На вучзава?

– Хейлин вахт тир заз як жагъун тавуна, якІухъ вил хъанвай зи, гъахъняй са тІимил як незва за.

– Зи вилерив хъсан пияр гва, ша, виликай неъ.

СикІре жаваб гана:

– На хажалат ийимир, гъанивни агакьда зун, гъеле хъуьтІуьн тум яргъа я.

Мурод Саид Бадедим шуркунт

МАХ

Хъанани им, хъаначни –
Лугъуз лап четин я.
Зун аялриз риваят
Ачухиз кӀвачин я.
Чуьнуьх хъанва махара
Гъахълувал хейлин.
Шаирдин бурж – авун я
Аялар секин.

Чкада, дагъ тикзавай,
Ярх хъанвай чуьллер,
Къатар авай цӀивиндин,
Булахрин къуьлер.
Багъ-бустанри хъверзавай,
ВацӀари – шуршур,
Вичин уьмуьр гъалзавай
ШуркунтӀди куркур.

Рагъдандилай пакамдал,
Галатун течиз,
Гуьгъуьнаваз бадедин
Физва ам рекъиз.
Цан цаз никӀе четин тир
Хендеда папаз,
Хвез тамай залан тир
КӀарасар гваз.

Никлерайни михийрай,
Жигъиррай дагъдин.
Ялна ада, кичІ аваз,
Кур къисмет вичин.
Ни лагъана, уьмуьрда
Регъят я адаз?
Адан мани гъамлу я,
Дертлу я аваз.

Ингъе садра бадедиз
Минетна ада:
«Кам къачун ман, къени кас,
Куьчедиз къе за.
Гуьрчегвилихъ хуьруьн чи
Хъанва зун цІигел.
КІвалахдай къван гъекъеди
АтІузва зи пел.

Гуьзелди я югъни къе –
Чурарихъ фида.
Багъда ич-мич дадмишда,
Теамар чидай.
Зун начаггъ я – аквазва
Заз анжах туьрез.
Ихтияр це, масанди,
Заз чуьлда къекъевез».

Кефи ханач бадеди
Рехидан кІани.
Гъаятди физ щуркІунтІди
Авуна тади.
Адан къисмет – пар ялун
Туш хъи гъамиша,
Вахтни кІан я, цІурурдай
РикІин биришар.

Кап алтадиз япарал,
Кеме кяз гардан,
ИкI лагыана бадеди
Дустуниз жаван:
«ЭкъечIунни цавуз варз,
Нур вегъез ячилел.
Вун зи патав хъща, чан,
Тавуна энгел.

Зи шуркIунтI, на зиринг тир,
Калига жуваз.
Вун хкведал, чхрадив
Жеда зун рахаз.
Жаваб гана рехида
Бадедиз вичин:
«Зун хкведа – перт жемир,
Берекат кIвалин!»

Фена ам кье эхирни
Галайнихъ яйлах,
Килигна хъиз, хъел аваз,
Туьрездиз патахъ.
Адал цан чун четин я –
АтIуда аман.
НикIяй кIвализ хкведа,
Кумачиз гыч чан.

Ингье рекъин агъада –
Гъаятар хуьруьн,
Цуькведавай багъларни
Чуьхверрин, ичин.
Къизилгуьдал билбилди
Лугъузва мани.
Гъа кье-пака чрада
Машмашни пIини.

Хъвер ийизва ракъини,
Зверзава вацIу.
Дадмишзава къуьгъуьрди
Емишар дадлу.
Чижрени саз язава,
ШуркIунтIдиз кIандай,
ТIебиатдин иервал
Гъатзавай чанда.

Хайи чилин авазар
Кужумиз рикѝ,
Пиян жезва, хъвайи хъиз,
Ам шараб мичѝ.
Дидедивай манияр
Чир хъанва адаз.
Вичин мани лугъузва,
Яргъи чѝун галаз.

(КъатІ ама)

*Урус чІалай. Таржума авурди
Зульфѝкъар Къафланов я.*

Чи аяларин келималар

– Мурад, шехмир, хтул, вал юлдашар хъуредат.

– Бес Айнадал вучиз хъуредат? Ам ишехайла адаз гъар сеферда къенфетар гуда, нинияр къачуда, хъукъурда.

– Я чан хтул, Айна руш я, руш. Рушар назик цуквер хътин затлар я, абургъакI хвенани кIанда. фицъкьра вун цлалай аватайла шехъайди вуж тир? Зун, ви баде. Ви чIехи бубадин вилелай са стIални феначир. Мад вун ламра кIуру ягъайла ишейди вуч тир? Ваъ. ГъакI я хтул, этемар шехъдай адет авач. А адет чIурайтIа, чал вири хъуредат.

Я Мурад, ваз куьчеда къар авайди аквазвачни, вун кIвачел алачиз вучиз физва? КIвалаяй экъечIдайла фагъум-фикир авун герек тушни?

– За фагъум-фикир авурвиляй зун кIвачелалачиз физва, диде. Садлагъайни, зи кIвачер къаял лигим жезва, къвед лагъайдини, кIвализхтайла чекмеяр чухъудалди кIвачер чухъун къулай кар я.

* * *

– Диде, чи данади гъаятда илигна жив незва.

– Туърай вичиз кІамай къван, чан хва.

– Я диде, бес адаз къадагъаяр авайди гушни, пака адан туътер атайла, ни жаваб гуда?

– Данайриз къадагъаяр авайди яни, я хва?

– Цингаварданайриз, къадагъаяр заз. Бес им гъихътин гъахъ–гъисаб хъурай?

* * *

Малум тирал, эсперанто вирибурухъ галаз алакъа хуъз жедай дуъньяда сад лагъай чІал туш. Гъеле виш йис идалай вилик Баден-Баден шегъерда яшамиш хъайи немсерин алим Йоханн Мартин Шлайера волапик тІвар алай чІал жагъурнай. Интересни кар ам я хъи, Шлайераз вичиз чара уълквейрин 41 чІал чидай.

Гайанеда йиса кьуд сеферда цегьерин чукурунар кбиле тухузва. Гьар са вахтунда цегьерин иесийрини, гьарда вичин цегьрен туйтуьна авай еб гьиле кьуна, абурухъ галаз санал чукурзава. Чекмейрихъ галукьна цегьрел хер тахьун патал иесиди кIвачелай хтIунда. Эхиримжи акъажунра чемпион хьайи цегьрени адан иесилди кьад секунда 182 метр мензилдиз чукурна.

Туьркиядин Барзан хуьре вири 42 кас яшамиш жезва ва чпин виридан фамиларни сад хьтинбур я – Вейсал. Идалайни гьейри, вири итимрин тIварарни Мустафа я. Хуьруьз итимдин тIварцел чар хтайла, ам низ ятIа чирун патал почтальонди чар виридаз ван жедайвал майдандал кIелда.

Хуьруьз Пувласе Гьуьжет

Школада келзавай
Пуд аял са сеферда
ЭкъечІнавай багълариз
Экуьнин хуш сегьерда.

Им са югъ тир базардин,
Тарсарай ял ягъизвай.
Абуру ана гагъ къугъваз,
Гагъ цуьквер кІватІ ийизвай.

Ацукъна са арадлай
Худда туна суьгъбетар,
Рази тежез сад садал,
Башламишна гьуьжетар.

Къилижхана лагъана:
– Зи бубадин пешедлай
Хъсан пеше авайд туш –
Михъи я лап шуьшедлай.

Учитель я ам хъсан,
Школадиз атана,
Ада гъвечІи аялриз
Чирвал гузва датІана.

Илим течир инсанар
Яшайишда буьркьюь я,
КІел авунвай гъар садаз
Къуд патахъ рехъ гъяркьюь я.

– Ам дуьз гаф туш, – лагъана
Алиди лап дикъетлу,
Зи бубадин пешедлай
Са карни жеч къиметлу.

Рабочи я ам халис,
КІвалахзавай лап фадлай,
Чиликай ракъ хкудна
Ада шумуд чкадлай.

Де лагъ кван, ракъ тахъайтІа
Чирвиливай вуч жеда?
Гъич са затІни, – майишат
ЧкІана лап пуч жеда.

Лагъана хъи Ризвана:
– Буш гафар я, гъакІан буш,
Зи бубадин пешедлай
Хъсанди гъич авайд туш.

Лежбер я хайи чилел
Гужлу кІвалах тухузвай,
Михъи къуьлуьн бул бегьер
Къачуниз гаф вугузвай.

Чирвилини ракъари
Руфун гъикІ тух ийида?
Эгер чахъ фу тахъайтІа, –
Каш алатна рекъида.

Яргъал фена гъуьжетар,
Бул мисалар гъиз хъана,
ЯтІани гъарда вичин
Фикирдин пад хуьз хъана.

– Школада рахан чун,
Учителдиз акурай,
Къуй чакай вуж гъахъ ятІа,
Директорди лугъурай.

Рази хъана аялар
Алидин и гафунал,
Машгъул хъана секиндиз
Гъар сад вичин тарсунал.

Пакад юкъуз классда
И месэла эцигна,
Хъуьрена хъиз директор
Аялриз хуш килигна.

Жаваб гана ада икІ
Вичин куьруь суьгъбетда:
– Гъахъ туш куьн са аялни
Куь фикирдал, гъелбетда.

Гафар куьне рахазвай
Пуд бубадкай лугъузва.
Амма дибдиз гъуьжетрин
Чехи са кар къачузва.

Куь гъар садан бубади
КІвалахзава са жуьре,
Сад фяле, сад къуллугъчи,
Сад лежбер я чи хуьре.

Чи дуствилин уьлкведа
КІвалах агъуз къадайд туш,
Абурукай гъич сад хъсан,
Муькуьди пис жедайд туш.

Дережадиз абур пуд
Барабар я сад хътин,
Инсан патал, месела,
Фуни гъава, яд хътин.

Абур чпин кІвалахра
Сад муькуьдан куьмек я,
Абурун пудан зегъметни
Лап чарасуз герек я.

ЧИ ЧЛЕЖИ ДИАВЕЙРИН МАНИЯР

Къилел алай келегъадин
Пипел алай пешер я зун.
Ватандин дерт рикле авай.
РикI эгъведай мишер я зун.

Цавай фидай айрупалан,
Ви къене зун аваз кIандай
Ватандавай къайи булах,
Сив кутуна за хъваз кIандай.

Вилел ири нагъв атана
Такурай лагъ зун имидиз.
Ватан рикле туна, дустар,
Акъахнава зун гимидиз.

БалкIандаллай яргъи пурар.
На Ширвандай къачурд яни?
Вуч лугъузва а ашукъди,
Ватандин дерт акурд яни?

Билбил таран хилел ала
Манидин ван акъатзавач.
Къариблухар женнет ятIан,
Хуър рикIелай алатзавач.

Живер къвана ацукънава
Багъда авай цукъверал къе.
Ватан акъван ширин я заз,
Вил алкIанва рекъерал къе.

Цукъверикай рух храна
Хуъруъз савкъат ракъурда за.
ХарапIа хъай къариблухда
Са йис мад гъикI акъудда за?

Халичадин яру цIилих,
Яру цIилих чIур хъана къе.
Ватан рикIел акъалтна, дуст,
Къариблухар фур хъана къе.

Девечиди нафтI гъаналда
Деведаллаз хуърериз чи.
Ватандин тIвар мелгъем жеда
Къариблухда хирериз чи.

Цукъвер алай чит гъана заз
Бубади къе базардилай.
Ватанди фад сагъарда зун.
Къариблухдин азардивай.

Луму галай чай кІанда заз
Дидед цайи истикандай.
Хайи хуьруьз хъфида зун
Харапа хъай Исфагъандай.

Пенжердилай аватай экв
Палчух авай чиле гъатна.
Ватандивай къакъатна зун,
Къариблухра кІеве гъатна.

Хуьряй хуьруз акъатна зун
Са куьнуьдин суракъдалди
Ватандин тІвар рикІе ава
Кхъей къизил верекъдалди.

Дагъларихъай ван акъатна,
Дагълар чкІай хъиз хъанай заз.
Ватан рикІел хтайла, дуст,
Хестедиз хъиз пис хъанай заз.

Цуькверилай зар алахъда
Гар акьуна юзадамаз.
Хуравай рикІ къарсур жеда
Ватандин тІвар жузадамаз.

Ша кІунчІар къан цуькверикай
Чеб рушариз гун паталди.
Лагъ са мани Самурдикай
Ватан рикІел хъун паталди.

Къулан вацІун а патавай
Гъетериз нур гудай варцар.
Зун зи кІани ватандивай
Чара мийир на, чан гъуцар.

Къаварилай къаваралди
Яд вегъена серинарда.
Ватанди гай жазаярни
Къариблухри ширинарда.

Саф акъудна юкъвал вуна
Чувалдавай къуьлер михъин.
Сефил я зун къариблухда,
Накъвар алай вилер михъин.

Вун гъамиша тІарам акъваз
Серин шагъвар галай Шагъдагъ.
Валай башкъа вуч ава чяхъ,
Къилел бармак алай Шагъдагъ!

Таран кІаник серинар ква,
Чун серинрик ацуькъдани?
Женнет хътин ватан туна
Къариблухра амукъдани?

ТІЕБИАТДИН АЛАМАТАР

КЪАТИРДИЗ ГУЪМБЕТ

Къатирдиз гуъмбет эцигна лагъана ван хъайиди яни квез? Тахъана жеч.

Ламариз гуъмбетар хъайила, къатиррин тахсир вуч я? И чІехи дуьньяда гуъмбетдиз лайихлу къатирар хъаначни мегер? Чна къариба хабаррин ктабрай чирайвал, эцигна лугъуда къатирдизни гуъмбет, вични Франциядие меркез – Парижда. Са виридаз аквадай къакъан чкадал. Америкадин аскеррин сурара. А гуъмбетдал икІ кхъенвалда: «Иник, вичин уьмуьрда кьве генерал, муьжуьд полковник цІерид капитан къанни цІусад лейтенант, вад вишни яхцІурни къуд аскер ва немсерин са мина кІуру ягъай Мегге ква».

Лугъуда хъи, ам къатирдиз эцигнавай, дуьньяда авай-авачир са гуъмбет я.

* * *

Тіебиатда тарар, къушар, ничхирар гъашаратар гъайванар яшамиш жезва. И вирибурукай тарарин уьмуьр яргъи я. Абурун йисарив инсанрин уьмуьрарни къведач. Месела, секвоя лугъудай таркъве агъзур йисуз яшамиш жезва. Иерусалим шегъердин багъда авай са таран пуд агъзур йис я лугъуда.

Терениф къураматда авай баобаб тарцин вад агъзур йис ялда. Ада вахт-вахтунда цуькпешни ахъагъиз, бегъерни гузва лугъуз кхъенва. А яргъарай чун и мукъварив хквен.

ЧичІехишаир Низами Генжевидин ватан тир Генже шегъерда гъа са мусс ятІа Низами яшамиш хъайи мягъледа кьве агъзур йис хъанвай чинар ава. А чинардиз жемятди «Низамидин чинар» лагъана тівар ганва.

Квез чидани?

Гъвадикай жабар чудайбур

Эгер алахъай чими няниз шарар, накъвадикай хкечна, къекъвезватла, сатимилвахтунилай гъва дегиш жеда. Цайлапанар ягъиз марф къун мумкин я.

Зилийризни гъва дегиш хъуникай хабар жезва. И кар квевайни ахтармишиз жеда. Гъва хъсанди жедайла, абур банкайрин кланера ацукъда. Марфадилаи вилик абур банкайрин къваларал, цин винел къатуниз мукъва яз, алкИда. Гъатта цикайни хкечна. Эгер цайлапанар ядайал ятла, турфан акъатиз хъайитла, зилияр секинсуз жеда, абуру са къатда сирнав ийида, цай экъечИзни чалишмиш жеда.

Марфадилаи вилик къирхаягъарни цай экъечИда.

Марф къвадаиди тветлеризни, хузаризни, чИжеризни, чепелукъризни...чир жезва. Гъва чИур жедайла, чепелукъри чпиз далдаяр жагъурда. Эгер абуру векъерални цукъверал лув гузватла, чир хъухъ, са шумуд сятдилай марф къвада.

Ингъе, кул-кусдин къилел, гагъ секиндииз, гагъни са чкадал акъвазиз, жинжибалкланди (къве лувар квай, вичи веетлерал гъуърч ийидай пепеди) лув гузва. Им гъва хъсандиз жеда лагъай чИал я.

Амма эгер сад-къве жинжибалкландиваъ, абурун са гъвечи лужуни къалабулукъ кваз, эцяйиз, чпини са къадар агъадай лув гузватла, гъва мукъварал хъиз са къадар дегиш жеда.

Цав саки михъи яз, жинжибалкланрин лужар къалин хъанватла, абуру чилик хкИаз-хкИван тийиз лув гузватла, абурун лувари эгер кевиз ванзаватла, квез аквада: сад-къве сятинилаи марф къвада.

Жинжибалкланриз гъакИ мукъварал акъатдай турфандикайни вилик амаз хабар жезва. Ихътин чИавуз абур чИехи лужариз кИватИ жезва ва чпини, кичИ акатнаваз, рехъ квахъайбуру хъиз, санай—саниз лув гуда.

Чуьлдин цицлерни пакадин юкъуз жедай гъвадикай хабар гудай устларар я. Эгер абура няниз къатиз гъарайзаватла, пакама рагъ авайди жеда.

Имуча-муча ?

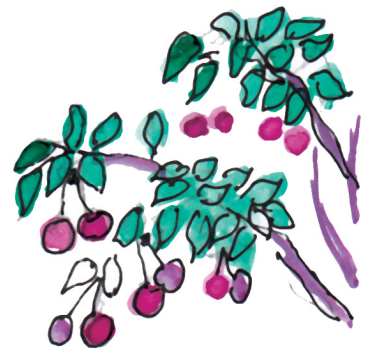
* * *

Циргъиннава еперай
Яд хъвазавай къарнияр.
Акъуддач еб сиверай
Туш сад-садаз къаршияр.
Зул амукъда – аквада,
Данаяр хъиз дакIвада,
Къунвайбур чи бустанар,
Къ...ни, б...ар?

* * *

Гатфар бере – къада абур цуькведи,
Гатуз къацу валчагъар я бикедин,
Зулуз елкаяр яр-емиш куърснавай,
ХъуьтIуьз къецил танар хилер
куърснавай?

* * *

Меркездавай баде завди рахазва,
Заз къватидай бадедин чин аквазва.
Маниярни лугъуда зи къватиди,
Чидани ваз, вуч жаваб я лагъ види?

* * *

Къве пацувни чи каци чин чуьхуьзва,
«Мугъман къведа чаз» – дидеди лугъузва.
Муштулухдай кациз якIун кIус гана,
Къарайсуз я зун, гъилериз куьс гана.

* * *

Ислягъ акваз, терс я кбилих,
Класда ви гбил, акбудда пих,
Къел вегъена кбурла капал
Муьтбуьгъ хъана жеда хъ...ф.

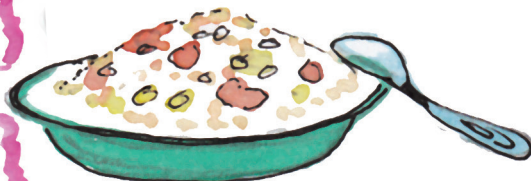
* * *

Хъипи валчагъ, цуру емиш,
Ам вегъейла чай я дадмиш.

* * *

Няметрин хара, я лекъ туш, я кбуш,
Синидал жедай я дагъдин куклуш.

* * *

Щегърен шараг я, женжел я, цици,
«Ме-е» – лугъуз мецер къалурдай б...?

* * *

Хзанда твада са гъарай-вурай,
Югъ-йиф дидедин квадарда къарай?

ДАЛДАМ НИ АРАДАЛ ГЪАНА?

Далдам чи чилел сифте инсан арадал атай йикъалай инихъ алай алат я. Лап дегъзаманда яшамиш хъайи, гила чеб амачир халкъари, тайифайрини кваз гъар жуьредин далдамар ишлемишдай.

Аквадай гьаларай сифте далдамар чкъанвай тайифайри санал кватI жедай чарасузвал хъайила ишлемишиз хъана. А далдамар са жуьредин хабар гудай сигналар тир. Са къадар вахтар фейила далдамдикай музыкадиз зил къадай алат хъана. А вахтара далдамдихъ диндин манани авай. Иллаки, вири кватI хъана, къуьлер ийиз, гъарай-эвер ийиз мичIи, суьгъурлу тIебиатдин хъенар чукурдайлани далдамдал илигун чарасуз тир.

Сифте далдам кIарасдинди тир. Къен акъашна, кIарасдал малдин хам чIугвадай. Ахпа бамбук таралай алажнавай чIулар къурурна, гъабурал лашар гьалчиз далдамар ядай. Инсанар са акъван гзаф алачир мярекадал еке руфун квай сада, чилел къаткана вичин руфуникай далдам ийидай.

Египетвийри гьиле къуна гваз къекъведай гьвечIи далдамар ишлемишдай. Чувудризни чпин далдам авай, а мчи вахтунин тафтуниз ухшар авайди тир. Китайризни японризни чпин жуьредин далдамар авай. Америкадин индейцийри далдамриз килигна, пака гьихътин гъава жедатIа чирдай. Марф къвадалди вилик далдамдин хам авагдай лугьуда.

The background of the page is a watercolor illustration of a landscape. At the top, there are blue and white clouds. Three birds are flying in the sky: two on the left and one on the right. Below the clouds, there are purple and blue mountains. In the middle ground, there are green hills with a few small green trees. In the foreground, there are several trees with pink and purple blossoms. The overall style is soft and artistic.

Элвмира Савзиежанова

* * *

Гатфар къвезва, тѣбиатди цуькзава,
Мани лугъуз хурамзава нукІ цава
Пакам къиляй пеле шагъвар акъазва
Гатфарин чар чи гуьгъуьлра къугъвазва.

Гар, цуьквериз къамир вуна гъелегъар,
А назикар кІвачи чил къаз агакърай.
Марфадалди чухух тамун кърехар,
Яд галукъай пурпу чилер авагърай.

Булут, вакай тІурфан жемир, хар жемир
Хъуьтуьл шагъвар хъана къекъуьгъ мягълейра.
Гатфарал шад инсанриз вун пар жемир,
Аялрин хъвер ван хъурай чаз куьчейра.

Играмибур, зи хуьруьнбур мукъвабур,
Хайи чилин къадир авай жемят зи,
Цуькведавай тѣбиатдин далубур,
Гатфарин гар къабулрай куь къужахри.

Соколёнок

ISSN#0206-7978

Кард

3/2018

май - июнь

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель

Министерство печати и информации РД.

Регистрационный номер
ПИ №ТУ05-00348 от 01.12.2016 г.
выданный управлением Роскомнадзора
по Республике Дагестан.

Издается с января 1980 г.

Руководитель – главный редактор

Мурад Ахмедов

Редколлегия:

Х. Хаметова (редактор)
А. Кардаш
А. Исмаилов (зам. гл. редактора)
З. Кафланов
К. Акимов
Т. Зургалова (ответ. секретарь)

Художественный редактор З. Даганов

Технический редактор Т. Лузина

Художник номера М. Муталибов

Формат 60x84 ¹/₈.
Уч. изд. л. 3, 16.
Уч. печ. лист 3, 26.
Бумага офсетная.

Дата выхода в свет 18.06.2018г.

Тираж 522 экз.

Заказ № 202.

Типография:

ООО «Издательство «Феникс-пресс».

Адрес типографии:

367018, РД, г. Махачкала, ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель:

Государственное бюджетное учреждение
Республики Дагестан «Редакция
республиканских литературных журналов
«Соколенок» и «Литературный Дагестан».

Адрес редакции и издателя:

367000, РД, г. Махачкала,
ул. Даниялова, 55.

Электронный адрес редакции:

litdag@mail.ru

Лезгинский язык

Индекс: на год - 63338,
на полугодие - 73906.

Цена свободная